

Οι αναπαραστάσεις των αλλοδαπών - παλιννοστούντων μαθητών για την ανάγνωση και ο ρόλος τους στη διδασκαλία της (Μια μελέτη περίπτωσης στα διαπολιτισμικά δημοτικά σχολεία)

Δημήτρης Θ. Καραδήμος,
Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας
Εκπαίδευσης, Υποψήφιος διδάκτορας
Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Ναπολέον. Σπ. Μήτσος, Καθηγητής
Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

1. Εισαγωγή

Ποια είναι η άποψη των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών για την ανάγνωση, λίγους μήνες πριν από την είσοδο τους στο γυμνάσιο; Τι γνωρίζουν γι' αυτή, ως γνωστικό αντικείμενο, οι αλλόγλωσσοι μαθητές οι οποίοι για να την επιτελέσουν ως διαδικασία κατανόησης μέσα κι έξω από το σχολείο συναντούν αυξημένες δυσκολίες;

Με την παρούσα μελέτη προσπαθήσαμε να δώσουμε απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα, καταγράφοντας και αξιολογώντας τις αναπαραστάσεις[1] για την ανάγνωση που έχουν σχηματίσει οι αλλοδαποί παλιννοστούντες μαθητές της Στ' τάξης των διαπολιτισμικών δημοτικών σχολείων, προβαίνοντας ταυτόχρονα και σε μια ανάλυση του ρόλου που μπορεί να έχει η επίγνωση αυτών από τον εκπαιδευτικό, στη διαδικασία ανάπτυξης της αναγνωστικής δεξιότητας των μαθητών.

2. Έρευνα

2.1 Μεθοδολογία

Έχοντας ως στόχο την καταγραφή των αναπαραστάσεων των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών χωρίς να προβούμε σε κανένα είδος ελέγχου ή παρέμβασης, επιλέξαμε ως ερευνητική μέθοδο την περιγραφική[2] με μέσο μέτρησης των μεταβλητών της έρευνάς μας το ερωτηματολόγιο.

Η πρώτη μεταβλητή της έρευνάς μας αφορά τον εννοιολογικό ορισμό της ανάγνωσης και ως μέσο μέτρησης επιλέξαμε την ερώτηση:

«Τι σημαίνει για σένα "διαβάζω";».

Η δεύτερη μεταβλητή της έρευνάς μας αφορά την εξωσχολική αναγνωστική δραστηριότητα των μαθητών και ως μέσο μέτρησής της επιλέξαμε τις ερωτήσεις: «Εκτός από τα μαθήματά σου, διαβάζεις στο σπίτι και κάτι άλλο;», «Εάν απάντησες "ΝΑΙ", τι διαβάζεις συνήθως;».

Η τρίτη μεταβλητή της έρευνάς μας αφορά τη συνειδητοποίηση από τους μαθητές, της επικοινωνιακής διάστασης της αναγνωστικής διαδικασίας ως κοινωνικής δραστηριότητας. Για μέσο μέτρησης αυτής της μεταβλητής επιλέξαμε την ερώτηση: «Για ποιο λόγο διαβάζεις κάτι άλλο εκτός από τα μαθήματά σου; (βλ. πίνακα 1 στο παράρτημα).

2.2 Δείγμα

Στην έρευνά μας συμμετείχε ως δείγμα, το σύνολο του «στατιστικού πληθυσμού», που αποτελείτο από 100 μαθητές της Στ' τάξης έξι διαπολιτισμικών δημοτικών σχολείων: τρία του νομού Αττικής και τρία του νομού Θεσσαλονίκης[3]. Από τους μαθητές αυτούς, οι 57 έχουν έρθει στην Ελλάδα από το 1989 έως το 1996. Δηλαδή φοιτούν στο ελληνικό δημοτικό σχολείο για έξι χρόνια. Τα υπόλοιπα 43 άτομα του δείγματος έχουν έρθει από το 1997 έως το 1999 και είναι μαθητές στην Ελλάδα τρία χρόνια. Οι μαθητές των διαπολιτισμικών σχολείων της Αττικής προέρχονται κυρίως από την Αμερική και την Αφρική ενώ οι μαθητές του νομού Θεσσαλονίκης προέρχονται από την Ευρώπη (κυρίως από κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης).

3. Ανάλυση / αξιολόγηση περιεχομένου

Για το περιεχόμενο των απαντήσεων, στην πρώτη ανοικτή ερώτηση του ερωτηματολογίου μας, χρησιμοποιήσαμε ως μέθοδο ανάλυσης τη «θεματική ή σημασιολογική[4]», ταξινομώντας τις απαντήσεις των μαθητών σε δώδεκα κατηγορίες (βλ. πίνακα 2). Στη συνέχεια εφαρμόζοντας ξανά τη μέθοδο της σημασιολογικής ανάλυσης ομαδοποιήσαμε τις απαντήσεις σε τέσσερις μεγαλύτερες, σημασιολογικού περιεχομένου, κατηγορίες: κατηγορία α: Διαβάζω = Κατανοώ, κατηγορία β: Διαβάζω = Μαθαίνω (γενικά), κατηγορία γ: Διαβάζω = Μαθαίνω (τη γλώσσα) και στην κατηγορία δ: συμπεριλάβαμε τις απαντήσεις των μαθητών που ήταν άσχετες με την ερώτησή μας (βλ. πίνακα 3).

Για την ανάλυση των απαντήσεων στο σκέλος «Άλλο» της ερώτησης «Τι διαβάζεις» (ερώτηση του τύπου «καφετέρια»)[5] χρησιμοποιήσαμε τη «λεξιλογική ανάλυση»[6], και τις ομαδοποιήσαμε σε τρεις κατηγορίες: κατηγορία α. βιβλία Ιστορίας, κατηγορία β. Ξενόγλωσσα περιοδικά, κατηγορία γ: Μεθοδολογίες εκμάθησης γλωσσών (βλ. πίνακα 5).

Τέλος, για την ανάλυση του περιεχομένου των απαντήσεων στη δεύτερη ανοικτή ερώτηση του ερωτηματολογίου μας, ακολουθήσαμε την ίδια μεθοδολογία όπως και στην πρώτη ερώτηση. Αρχικά ομαδοποιήσαμε τις απαντήσεις σε επτά κατηγορίες (βλ. πίνακα 6) και με δεύτερη επεξεργασία σε τέσσερις, ευρύτερου σημασιολογικού περιεχομένου. Έτσι, οι λόγοι που διαβάζουν οι μαθητές εκτός σχολείου είναι κατηγορία α: Διαβάζω για γλωσσικές γνώσεις, κατηγορία β: Διαβάζω για γενικές γνώσεις, κατηγορία γ: Διαβάζω από ευχαρίστηση και για πληροφόρηση και κατηγορία δ: Διαβάζω από ευχαρίστηση. (βλ. πίνακα 7).

4. Αποτελέσματα

Πίνακας 2 Τι σημαίνει για σένα «διαβάζω»

α/α	Απαντήσεις	Μαθητές	
		Αφίξη 88-96 (57) Συχνότητα / Ποσοστά (%)	Αφίξη 97-99 (43) Συχνότητα / Ποσοστά (%)
1.	«Πολλά πράγματα»		5 11,62
2.	«Να διαβάζω κάποιο βιβλίο»	1 1,75	1 2,32
3.	«Μαθαίνω να γράφω και να μιλάω»	10 17,54	3 6,97
4.	«Για να μάθω πολλά πράγματα»	11 19,29	6 13,95
5.	«Για να καταλάβω κάτι»	19 33,33	13 30,23
6.	«Για να μάθω τα γράμματα και τις λέξεις»	3 5,26	6 13,95
7.	«Μαθαίνω κάτι απ' έξω»	2 3,50	1 2,32
8.	«Μαθαίνω ελληνικά»	2 3,50	2 4,65
9.	«Να διαβάζω κάτι καθαρά και σωστά»	1 1,75	
10.	«Περνάω ευχάριστα»	2 3,50	
11.	«Επενδύω για το μέλλον»	3 5,26	
12.	Δεν απάντησαν	3 5,26	6 13,95

Πίνακας 3 Κατηγοριοποίηση των εννοιολογικών ορισμών της ανάγνωσης

Κατηγορίες	Μαθητές: Άφιξη 88-96 Συχνότητα / Ποσοστά(%)	Μαθητές: Άφιξη 97-99 Συχνότητα / Ποσοστά(%)
Διαβάζω = κατανοώ	19 33,33	13 30,23
Διαβάζω = μαθαίνω (γενικά)	17 29,82	7 16,27
Διαβάζω = μαθαίνω τη γλώσσα	15 26,31	11 25,58
Διαβάζω = αόριστη απάντηση	3 4,25	6 13,95

Πίνακας 4 Εκτός από τα μαθήματα διαβάζεις κάτι άλλο;

Μαθητές: Άφιξη 88-96 (57)		Μαθητές: Άφιξη 97-99 (43)	
ΝΑΙ Συχνότητα /Ποσοστά(%)	ΟΧΙ Συχνότητα /Ποσοστά(%)	ΝΑΙ Συχνότητα /Ποσοστά(%)	ΟΧΙ Συχνότητα /Ποσοστά(%)
49 85,97	8 14,03	34 79,06	9 20,94

Πίνακας 5 Τι διαβάζεις;

Επιμέρους απαντήσεις	Μαθητές: Άφιξη 88-96 (57) Συχνότητα / Ποσοστά(%)	Μαθητές: Άφιξη 97-99 (43) Συχνότητα / Ποσοστά(%)
Εικονογραφημένες Ιστορίες	25 51,02	8 23,52
Παιδικά Περιοδικά	25 51,02	18 52,94
Αθλητικά περιοδικά / εφημερίδες	20 40,81	10 29,41
Περιοδικά ποικίλης ύλης	6 12,24	3 8,82
Λογοτεχνία	14 28,57	5 14,70
Άλλο:Βιβλία ιστορίας / ξενόγλωσσα περιοδικά / μεθοδολογίες γλωσσών	10 20,40	9 26,47

Πίνακας 6 Για ποιο λόγο διαβάζεις κάτι άλλο εκτός από τα μαθήματά σου;

α/α	Απαντήσεις	Μαθητές: Άφιξη 88-96 (57) Συχνότητα / Ποσοστά(%)	Μαθητές: Άφιξη 97-99 (43) Συχνότητα / Ποσοστά(%)
1.	«Για να μάθω τα ελληνικά»	8 14,03	9 20,93
2.	«Από ενδιαφέρον / ευχαρίστηση για ένα / το θέμα»	15 26,31	8 18,60
3.	«Από ευχαρίστηση / Για διασκέδαση»	3 5,26	5 11,62
4.	«Για περισσότερη γνώση»	7 12,28	5 11,62
5.	«Από ευχαρίστηση και για πληροφόρηση»	11 19,29	2 4,65
6.	«Για να καλύψω τον ελεύθερο χρόνο μου»	2 3,50	
7.	Δεν απάντησαν	11 19,29	14 32,56

Πιν.7 Κατηγοριοποίηση των λόγων που διαβάζουν οι μαθητές εκτός σχολείου

Κατηγορίες	Μαθητές: Άφιξη 88-96 Συχνότητα / Ποσοστά(%)	Μαθητές: Άφιξη 97-99 Συχνότητα / Ποσοστά(%)
Διαβάζω για γλωσσικές γνώσεις	8 16,32	8 23,52
Διαβάζω για γενικές γνώσεις	7 14,28	5 14,70
Διαβάζω από ευχαρίστηση+πληροφόρηση	26 53,06	10 29,41
Διαβάζω από ευχαρίστηση	5 10,20	4 11,76

4. Ερμηνεία αποτελεσμάτων:

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας μόνο το 1/3 των αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών και από τις δύο ομάδες του δείγματός μας, έχει συνειδητοποιήσει την ανάγνωση ως διαδικασία κατανόησης. Οι περισσότεροι μαθητές ταυτίζουν την ανάγνωση με τη διαδικασία μάθησης. Την άποψη αυτή υιοθετούν σε μεγαλύτερο ποσοστό, οι μαθητές που παρακολουθούν περισσότερα χρόνια το ελληνικό δημοτικό σχολείο. Οι μαθητές δε, που βρίσκονται στην Ελλάδα από δύο έως τρία χρόνια, κατά ένα μεγάλο ποσοστό, αδυνατούν να καταθέσουν την άποψή τους για την ανάγνωση, παρά την ηλικία τους και τις γνώσεις τους.

Όσον αφορά στην εξωσχολική ανάγνωση, το μέγεθος του ενδιαφέροντος των μαθητών είναι υψηλό και καλύπτει όλους τους τύπους κειμένων και τα είδη λόγου. Αξίζει να παρατηρήσουμε εδώ το μικρό ποσοστό των μαθητών που διαβάζουν λογοτεχνία και το κάνουν για να ψυχαγωγηθούν σε σχέση με το μεγάλο αριθμό λογοτεχνικών κειμένων που υπάρχει στα εγχειρίδια «Η Γλώσσα μου» και χρησιμοποιείται για την εκμάθηση της γλώσσας. Η εξωσχολική δε ανάγνωση γίνεται για λόγους ψυχαγωγίας και πληροφόρησης. Τους λόγους αυτούς επικαλείται η πλειοψηφία των μαθητών και από τις δύο ομάδες, ενώ υπάρχει κι ένα ποσοστό παιδιών από αυτά που είναι μαθητές του ελληνικού δημοτικού σχολείου για ένα ή δύο χρόνια, τα οποία δεν έχουν συνειδητοποιήσει τους στόχους της ανάγνωσης στην οποία προβαίνουν.

5. Συμπεράσματα

Ανακεφαλαιώνοντας, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι για τους αλλοδαπούς παλιννοστούντες μαθητές υπάρχει η ενδοσχολική και η εξωσχολική ανάγνωση. Τη μεν πρώτη την ταυτίζουν με τη διαδικασία μάθησης ενώ τη δεύτερη τη θεωρούν ως διαδικασία στην οποία μπορούν να εμπλέκονται όταν το επιθυμούν γιατί τους προκαλεί ευχαρίστηση ή για να πληροφορηθούν κάτι. Η διαφορετική αυτή προσέγγιση της ανάγνωσης, αποδεικνύει την αναποτελεσματικότητα της διδασκαλίας της στο δημοτικό σχολείο, αφού δεν επιτυγχάνεται η θεμελίωση και η συνειδητοποίηση από τους μαθητές της «επιστημονικής της έννοιας»[7].

Η επικρατούσα δε λανθασμένη έννοια (ενδοσχολική ανάγνωση) επιβραδύνει την εξέλιξη των προγενέστερων αναπαραστάσεων των μαθητών, αφού αποτελεί εμπόδιο στην ανάπτυξη μιας εποικοδομητικής αλληλεπιδραστικής σχέσης μεταξύ της διδασκαλίας και των εννοιών των μαθητών[8] (ενδοσχολική ανάγνωση). Όταν ο ανταγωνισμός μεταξύ διδασκόμενης έννοιας και προγενέστερων αναπαραστάσεων είναι έντονος, οδηγεί τους μαθητές σε σύγχυση και σε αδυναμία να διαμορφώσουν άποψη.

6. Επίλογος

Σε μια διδασκαλία λοιπόν επικεντρωμένη στο μαθητή και στη διαδικασία μάθησης, σε μια διδασκαλία που έχει ως στόχο την κατάκτηση ενός γνωστικού

αντικείμενου από τους μαθητές και όχι την ανάλυση του περιεχομένου της «διδασκίας ύλης», οι αναπαραστάσεις των μαθητών για το γνωστικό αντικείμενο συνιστούν σημαντικό παράγοντα για την επιτυχή εξέλιξή της. Η καταγραφή και ταξινόμησή τους από τον εκπαιδευτικό, του παρέχει τη δυνατότητα να παρακολουθεί τη μεταβολή τους και να προσαρμόζει ανάλογα τη μεθοδολογία του. Σε τάξεις με αμιγή πληθυσμό αλλοδαπών - παλιννοστούντων μαθητών ή σε τάξεις με μεικτό πληθυσμό, η διαδικασία επίγνωσης των αναπαραστάσεων γίνεται επιτακτικότερη αφού το διαφορετικό γνωστικό και πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών διαφοροποιεί και τη σχέση τους με το γνωστικό αντικείμενο.

Η επίγνωση από τον εκπαιδευτικό των αναπαραστάσεων για την ανάγνωση, τον βοηθά να επιλέγει σε κάθε διδασκαλία, τους κατάλληλους τύπους κειμένων με το πιο ευχάριστο θέμα αναφοράς και να προσδιορίζει τους στόχους της αναγνωστικής διαδικασίας (π.χ. στρατηγικές, κειμενικούς δείκτες) ανάλογα με τις επιθυμίες της τάξης. Με αυτό τον τρόπο αυξάνει τα κίνητρα των μαθητών για την ανάγνωση και τους διευκολύνει να την κατακτήσουν ως γλωσσική δεξιότητα.

Προϋπόθεση βέβαια για την επιτυχία μιας διδασκαλίας της ανάγνωσης, εκτός από την επίγνωση των αναπαραστάσεων των μαθητών, αποτελεί και η επιστημονικά τεκμηριωμένη προσέγγισή της, έτσι ώστε να μη δισωμίζονται στερεότυπα τα οποία δε συμβάλλουν στην εξέλιξη των προγενέστερων «γνώσεων» τους και δε βοηθούν στη ταχύτερη συνειδητοποίηση της ως ενεργητικής και αλληλεπιδραστικής διαδικασίας κατανόησης ενός κειμένου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Με τον όρο αναπαραστάσεις εννοούμε το σύνολο των γνώσεων, των πεποιθήσεων, των απόψεων και των στάσεων που έχει ένα άτομο για ένα συγκεκριμένο θέμα ή αντικείμενο. (Abric J.C. (1994). *Pratiques sociales et représentations*, Paris, P.U.F., σελ. 19).
2. Παρασκευόπουλος Ι. (1993). *Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας*. τομ. Ι, Αθήνα. σελ. 125-146.
3. Τα Διαπολιτισμικά Σχολεία του νομού Αττικής ήταν το Διαπολιτισμικό Δημοτικό Σχολείο Αλσούπολης, το Διαπολιτισμικό Δημοτικό Σχολείο της Αμφιθέας και το 87ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών. Του νομού Θεσσαλονίκης ήταν το Διαπολιτισμικό Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης, το 6ο Διαπολιτισμικό Δημοτικό Σχολείο Ελευθερίου - Κορδελιού και το 6ο Διαπολιτισμικό Δημοτικό Σχολείο Ευόσμου.
4. Βάμβουκας Μ. (1998). Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρης, σελ. 269-272.
5. Παρασκευόπουλος Ι. *Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας*. Τόμ. ΙΙ. Αθήνα, σελ. 103.
6. Βάμβουκας Μ. ό.π.
7. Βυγκότσκι Λ. (1988). *Σκέψη και γλώσσα*. Αθήνα: Γνώση, σελ. 226.
8. Βυγκότσκι Λ. ό.π. 227-228.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abric J.C. (1994). *Pratiques sociales et représentations*. Paris: P.U.F.
- Auderson P. (1993). "La question de l' affect dans la relation apprenant-enseignant", στο *Travaux de didactique du F.L.E.*, No 31, σελ. 5-34.
- Βάμβουκας Μ. (1998). Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Bautier E. (1995). *Pratiques langagières, pratiques sociales. De la sociolinguistique a la sociologie du langage*. Paris: L'Harmattan.
- Bernardin J. (1994). *Lecture Leurs idées a l'entrée du CP*. Στο: *Cahiers de linguistique sociale*, No 25, σελ. 19-33.
- Βυγκότσκι Λ.(1988). *Σκέψη και Γλώσσα*. Αθήνα: Γνώση.
- Bulot-Delabarre E., Cailliatte S., Danvy J. M. & Loie J. C. (1994). *Discours autour de le lecture, une enquête auprès d' instituteurs*. Στο: *Cahiers de linguistique sociale*, No 25, σελ. 35-91.
- Cicurel F. (1991). *Lectures interactives en langue étrangère*. Paris: Hachette.
- Denhiere G., Baudet S., (1992). *Lecture, Compréhension de texte et science*

cognitive. Paris: P.U.F.

Gohard-Radenkovic A. (1999). Communiquer en langue étrangère, De compétences culturelles vers des compétences linguistiques. Bern: Peter Lang.

Grandcolas B., Vasseur M.-T. (1997). Conscience d'enseignant, conscience d'apprenant réflexions interactives pour la formation. Δημοσιευμένη μελέτη από το πρόγραμμα SOCRATES / LINGUA Action A. No 25043-CP-2-97-FR-LINGUA-LA.

Jorro A. (1999). Le lecteur interprète. Paris: P.U.F.

Mainguy E., Deaudelin C. (1992). La lecture et les futurs enseignants du primaire: leurs attitudes et habitudes. Στο: Prefontaine C. - Lebrun M., La lecture et l'écriture. Québec: Les Editions Logiques, σελ. 323-340.

Μήτσης Ν. (1998). Στοιχειώδεις αρχές και μέθοδοι της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας. Εισαγωγή στη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης (ή ξένης) γλώσσας. Αθήνα: Gutenberg.

Παρασκευόπουλος Ι. (1993). Μεθοδολογία Επιστημονικής έρευνας. τόμ. Ι, ΙΙ, Αθήνα (αυτοέκδοση).

Rui Bl. (1994). Contribution a une approche sociale et sémiotique de la lecture / compréhension de textes en L1 et L2. Στο BULAG, No 20, σελ. 7-31.

Stordeux J. (1996), Enseigner et/ou apprendre, Bruxelles, De Boeck.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1

- Τι σημαίνει για σένα «διαβάζω»;

- Εκτός από τα μαθήματά σου, διαβάζεις στο σπίτι και κάτι άλλο;
(Βάλε X στο αντίστοιχο τετραγωνάκι)

ΝΑΙ ΟΧΙ

- Εάν απάντησες «ΝΑΙ», τι διαβάζεις συνήθως;

⇒ Εικονογραφημένες ιστορίες (π.χ. Μίκυ-Μάους)

⇒ Παιδικά περιοδικά (π.χ. «Κατερίνα»)

⇒ Αθλητικά περιοδικά και εφημερίδες (π.χ. «Αθλητική Ηχώ»)

⇒ Περιοδικά ποικίλης ύλης (π.χ. «Γυναίκα», «Status»)

⇒ Λογοτεχνία

⇒ Άλλο

(Ποιο;)

- Για ποιο λόγο διαβάζεις κάτι άλλο εκτός από τα μαθήματά σου;
(Μέχρι 5 σειρές)

Διαβάζω _____ γιατί _____
